

Umelecký rezbár Bohumil Bek a vládny pamiatkový komisariát na Slovensku.

K počiatkom reštaurátorskej činnosti (1920–1923)

Tomáš KOWALSKI

ANOTACE: *Kutnohorský rezbár Bohumil Bek (1879–1951) pracoval po roku 1920 na Slovensku ako jeden z mála odborných konzervátorov pre pamiatky rezbárskeho umenia. Príspevok sleduje počiatkové obdobie činnosti, za pôsobnosti Vládneho komisariátu na ochranu pamiatok na Slovensku. Bek vtedy reštauroval oltáre a ďalšie liturgické zariadenie vo Svätom Jure, Levoči a Hubošovciach (Šariš). Okrem obnov sa angažoval s cieľom vplývať na stvárnenie nových oltárov, keď navrhoval začleňovať použiteľné súčasti staršieho zariadenia (Nižná Myšľa, Čaňa).*

Sakrálna rezbársť od začiatku 20. storočia sa vyznačovalo kvantitatívnym vzrastom. Zbožnosť značnej časti obyvateľstva Slovenska, hospodárska situácia, budovanie nových sakrálnych stavieb i prehlbujúca sa pozornosť k umeleckým pamiatkam minulosti vytvárali priaznivé podmienky na etablovanie mnohých tvorcov. Umelecké podnikanie, naplňajúce dopyt farností či rodín po nových zariadeniach a predmetoch, vo svojom vnútornom usporiadaní viac-menej zotrúvalo na tradičnom vzťahu hlavného majstra a dielenských tovaríšov, ako pretrvával od čias gotických rezbárov a barokových sochárov. Komunikačné možnosti novej doby len zvýšili rádius dosahu produkcie: okruh odberateľov prestal byť viazaný na úzky teritoriálny rámec.

Umelecký rezbár Bohumil Bek patrila vo svojom odbore k známym predstaviteľom v českom prostredí. Pochádzal z obce Svätý Jiří pri Vysokom Mýte (okres Ústí nad Orlicí), v ktorej sa narodil 24. apríla 1879. Štvorročné štúdium na c. k. odbornej škole pre spracovanie dreva v Chrudime absolvoval v roku 1898. Potom vďaka rodinným väzbám sa od roku 1905 natrvalo usadil v Kutnej Hore, kde v roku 1909 založil svoj samostatný závod na kostolné rezbárstvo, dekoratívne práce a pozlacovanie. V dobe rozkvetu zamestnával okolo dvadsať pracovníkov. Činnosť dielne po úmrtí majiteľa 7. októbra 1951 začas pokračovala v komunálnej správe.

Z hľadiska českej ochrany pamiatok sa Bek uviedol reštaurovaním ranobarokového hlavného oltára z kostola sv. Bartolomeja v Pelhřimove. Zadanie mestskej rady vykonal v roku 1919, kolaudovanie práce potvrdil objednávateľ koncom februára 1920. Práca čoskoro získala povahu referencie, potvrdzujúcej odborné schopnosti vo vzťahu k pamiatkovej správe, organizovanej v nových podmienkach československého štátu.

Slovensko

Vládny komisariát na ochranu pamiatok na Slovensku,¹ najmä jeho agilný referent Jan Hofman, pri budovaní personálneho zázemia pre odborné výkony riešil tiež problém nedostatku spôsobilých rezbárov a pozlacovačov, ktorým možno zverovať opravy (reštaurovanie) kostolného inventáru podľa moderných zásad. Od zemských konzervátorov pre Čechy i Moravu žiadal zoznam firiem, ktoré by mohli prísť na Slovensko.² Eugen Dostál z Brna uviedol preťaženosť skromného počtu moravských umelcov, ich potrebnosť pre tamojšie reštaurátorské projekty a „několik mladších sil, jenž by snad vyhovovaly, koná základní vojenskou službu“, takže „nezbývá komisariátu, nežli vychovati si síly schopné k žádané práci“.³ Konkrétnejší bol Zemský pamiatkový úrad (český odbor) v Prahe: odporúčal „zvláště akad. řezbáře Bohumila Beka v Kutné Hoře, který zejména svou poslední prací (restaurace barokního oltáře v děk. kostele pelhřimovském) provedl přisně a pečlivě dle zásad moderní ochrany památek, a B. Mudrocha (Praha II). Oba by mohli dojet na Slovensko a jsou zvyklí v každé sporné otázce restaurační vyžádání si předem odbornou radu památkového úřadu“.⁴

Získanie odborného konzervátora v skutočnosti nemalo urgentnosť, aká by vyplývala z počiatkovej korešpondencie. Pamiatkový komisariát oslovil Bohumila Beka po uplynutí polroka, nadväzujúc na osobnú informáciu o momentálnej nezamestnanosti rezbára, ktorú 20. júna 1920 podal mladý poslucháč dejín umenia Vladimír Wagner.⁵ Komisariát až vtedy vyžiadala Bekovu ponuku na opravu vnútorného

1

Obr. 1. Bohumil Bek (1879–1951). Pozostalosť Bohumila Beka v majetku Petra Roseckého, Kutná Hora.

ťou od 1. apríla 1919 bol ustanovený architekt Dušan Jurkovič. Pôsobnosť samotného komisariátu upravilo nariadenie ministra z 20. 10. 1919.

2 Archív Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, fond Pamiatkové orgány na Slovensku 1919–1951 (ďalej APÚSR), Dodatky, inv. č. 35 – Vládny komisariát na ochranu pamiatok na Slovensku (ďalej Vládny komisariát), č. 507/19, 24. 11. 1919.

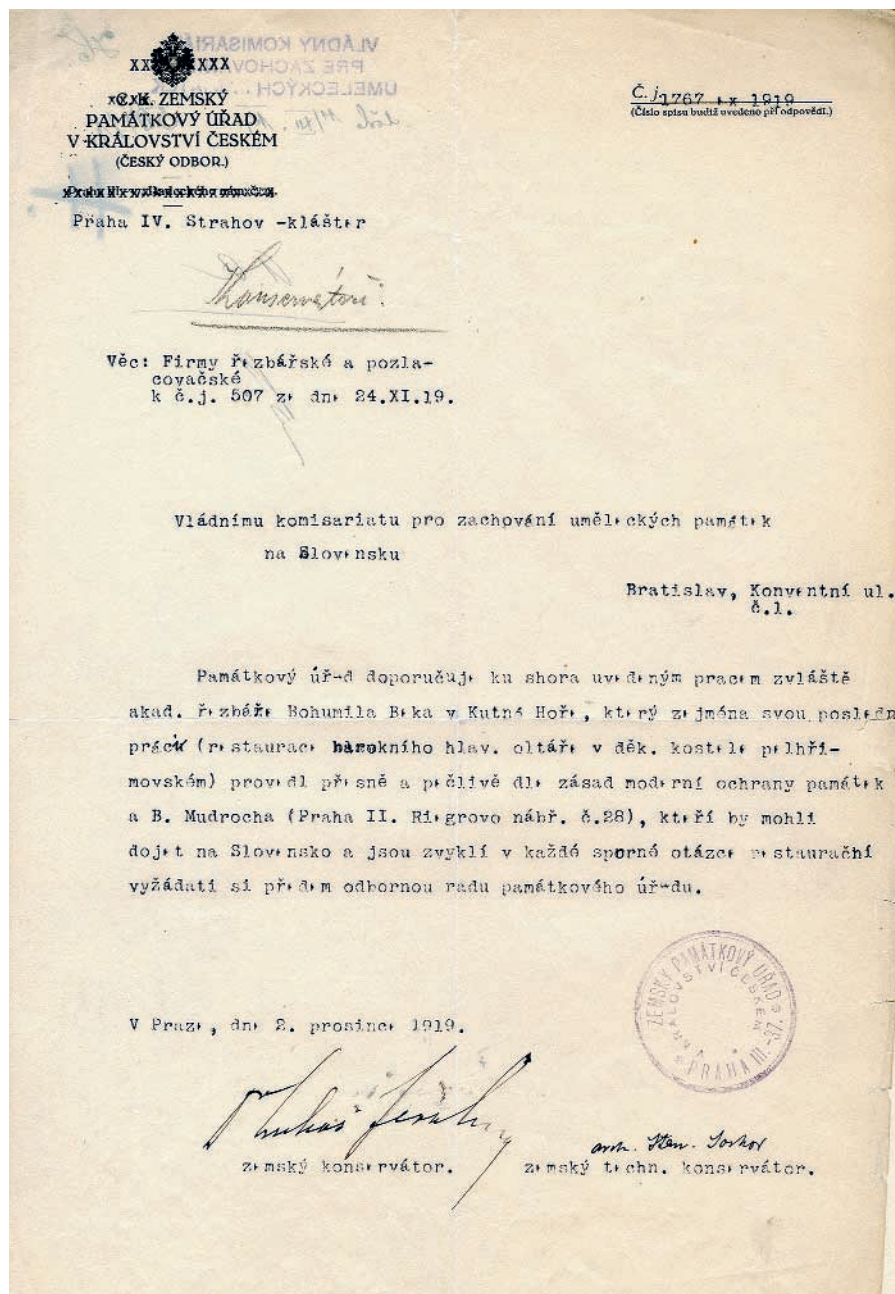
3 APÚSR, Dodatky, inv. č. 35 – prípis E. Dostála, Brno, 5. 12. 1919.

4 APÚSR, Dodatky, inv. č. 35 – Zemský pamiatkový úrad (český odbor), Praha, č. 1767/19, 2. 12. 1919.

5 APÚSR, Dodatky, inv. č. 139 – Vládny komisariát, záznam na spisovom obale, 22. 6. 1920.

■ Poznámky

1 Minister s plnou mocou pre správu Slovenska MUDr. Vavro Šrobár pri svojom úrade zriadil funkciu komisára pre zachovávanie umeleckých pamiatok, za ktorého s účinnosťou

2

Obr. 2. Odporúčanie Zemského pamiatkového úradu v Prahe vo veci rezbárov dostupných pre Slovensko, 2. 12. 1919. Archív Pamiatkového úradu SR.

zariadenia farského kostola v Levoči (gotické a barokové kostolné lavice, niektoré oltáre) a „máte-li dosti dělnictva, mohl byste pracovati případně současně i v Prešově“.⁶ Bek mal oznámiť, či môže práce začať bezodkladne, ale predtým v prvej polovici júla 1920 mal navštíviť komisariát, aby mu vydal oficiálnu legítimáciu a splnomocnenie vstupovať do kontaktu s farskými úradmi.⁷ Návštevu uskutočnil 12. júla 1920, keď dostal uvedené potvrdenie.⁸

Prešov

Rozpočet výloh na provedení záchranných prací a restauraci některých řezbářských památek vnitřního zařízení hlavního chrámu v Prešově vypracoval Bek 9. augusta 1920. Pokladal za potrebné konzervovať sedem súčastí mobiliáru: lavice pod chórom, lavice v presbytériu (obe gotické), lavice z roku 1785, kríž a dve bočné figúry zo skupiny Kalvárie vo víťaznom oblúku a sochu sv. Jána Evanjelistu. Práce na laviciach by pozostávali z rozobratia, vyčistenia, impregnácie proti červotočom, napúšťania fermežou a petrifikovania proti hnilobe. Dopĺňal by chýbajúce dekoratívne prvky alebo konštrukčné súčasti. Na sochách by obnovil pôvodnú povrchovú úpravu, prípadne zlátene. Štátny stavebný úrad v Prešove na podnet vlád-

neho referátu verejných prác preskúmaval oprávnenosť celkového rozpočtu 33 450 Kč, pričom jednotlivé položky skorigoval na výslednú sumu 21 244 Kč.⁹ Napriek vynaloženej príprave sa konzervačné práce v Prešove uskutočnili so značným odstupom na začiatku tridsiatych rokov.

Svätý Jur

Dňa 15. novembra 1920 pamiatkový komisariát doterajšie poverenia rozšíril o opravu kazateľnice a jedného oltára v kostole vo Svätom Jure.¹⁰ Práce vnútri tejto gotickej pamiatky neďaleko slovenského hlavného mesta ponímal ako súčasť celkovej obnovy a reštaurovania. Intenzitu akcie preukazuje taktiež získanie dreveného reliéfu Smrti Panny Márie.¹¹ Vrátenie rezby sprostredkoval Július Forster, posledný predseda bývalej Štátnej pamiatkovej komisie z Budapešti, kam ju pred 1. svetovou vojnou previezli na reštaurovanie.

Bek obratom potvrdil záujem vykonať práce pre Svätý Jur, nezaručoval však ukončenie do Vianoc.¹² V závere januára 1921 oznámil ukončenie reštaurovania oltára a kazateľnice v obci Jiříce (okres Pelhřimov), a opäť žiadal komisariát o navrhnutú alebo inú prácu v jeho odbore: „Při skromných výdělčích nelze nám býti bez práce a musel bych své spolupracovníky na čas propustiti. To bych nerad učinil, a proto obracím se k Vám o laskavé, pokud možno okamžité zadání práce, kupř. ve Sv. Juru neb v Levoči anebo i jinde.“¹³

Pamiatkový komisariát začiatkom marca 1921 doplnil predtým uvažovaný rozsah Bekových prác vo Svätom Jure – okrem kazateľnice by mal opraviť dva barokové oltáre, upraviť tri novogotické oltáre a podľa úradného návrhu by

■ Poznámky

⁶ APÚSR, Dodatky, inv. č. 139 – Vládný komisariát, č. 1991/20, 23. 6. 1920.

⁷ APÚSR, Dodatky, inv. č. 139 – Vládný komisariát, č. 1991/20, 23. 6. 1920.

⁸ APÚSR, Dodatky, inv. č. 145 – Vládný komisariát, č. 2080/20, 12. 7. 1920.

⁹ APÚSR, šk. 78, Prešov – Bohumil Bek, rozpočet výloh, Prešov, 9. 8. 1920; ČSl. Štátny stavebný úrad v Prešove, 23. 10. 1920.

¹⁰ APÚSR, šk. 43, Svätý Jur (Jur pri Bratislave) – Vládný komisariát, č. 3511/20, 15. 11. 1920.

¹¹ Jaromír Homolka, *Gotická plastika na Slovensku*, Bratislava 1972, s. 22–23, 391, kat. 6.

¹² APÚSR, Dodatky, inv. č. 222 – Bohumil Bek, Kutná Hora, 17. 11. 1920; údaj uvádza tiež Magdaléna Brázdilová, *Reštaurovanie výtvarných pamiatok, Pamiatky a múzeá* 58, 2009, č. 4, s. 33.

¹³ APÚSR, šk. 43, Svätý Jur (Jur pri Bratislave) – Bohumil Bek, Kutná Hora, 26. 1. 1921.

Obr. 3. Kazateľnica, 1773, pozlátené a polychrómované drevo, Svätý Jur, farský kostol sv. Juraja. Foto: Juraj Müller, 2004. Archív Pamiatkového úradu SR.

Obr. 4. Zariadenie v severnej bočnej lodi, v pozadí oltár Ukrižovania, Svätý Jur, farský kostol sv. Juraja. Archív Pamiatkového úradu SR.

vyhotovil nové tabernákulum hlavného oltára. Zdôraznenie prípustnosti konzervovania starých rezieb vo Svätom Jure len prostredníctvom skúseného a osvedčeného odborníka iste malo byť indíciou pre miestny farský úrad, ktorý mal v konečnom dôsledku byť objednávateľom. Komisariát pre urýchlenie zadania odporúčal osobne intervenovať. Súčasne oznámil neukončenie rokovaní o veľkých opravách v Prešove a v Levoči, na druhej strane z programu konzervovania rezbárskych pamiatok uviedol potenciálne menšie práce v Turčianskom Sv. Martine a Hybiach (Liptov).¹⁴ Paradoxne k predchádzajúcim Bekovým prosbám musel komisariát 23. apríla 1921 urgovať jeho príchod, ktorý podľa počasia požadoval do štrnástich dní, pričom mienil preplatiť cestovné náklady.¹⁵

Bek napokon 6. mája 1921 navštívil pamiatkový komisariát i samotný kostol vo Svätom Jure a o desať dní neskôr predložil rozpočet. Nové tabernákulum mohol vyhotoviť za 4 250 Kč. Reštaurovanie kazateľnice v hodnote 8 750 Kč by zahŕňalo impregnovanie, petrifikovanie, stolárske práce (5 dní) a rezbárske práce na dorezávaní chýbajúcich prvkov (16 dní). Finálne pozlacovanie a prípadná úprava mramorovaním by trvali dvadsaťdva dní, na zvyšné pomocné práce počítal štyri dni. Obdobné činnosti navrhol na opravy dvoch barokových oltárov, s rovnakým záberom štyridsať sedem dní za odmenu 7 550 Kč. Práce by vykonal vedúci dielne a traja spolupracovníci. Bek nepodal presný rozpočet na doplnenie a úpravy troch novogotických oltárov – ako požadoval pamiatkový komisariát –, iba rámcovo ich kalkuloval medzi 28 až 40 tisícmi korunami, v závislosti od rozsahu projektovaných pozadí oltárov, bohatosti pozlacovania a kvality ozdobného gobelínu.¹⁶ Tieto položky napokon rozhodne zamietla cirkevná obec a rovnako neprijala osobitne predloženú ponuku na vyhotovenie Lurdskej jaskyne. Farnosť teda objednala práce pamiatkového rázu; vlastné uskutočnenie však vymienila najskôr po 20. júli 1921, keď sa farár vrátil z pobytu v luhačovických kúpeľoch, dovtedy treba skôr ukončiť vnútorné murárske práce kvôli eliminovaniu prašnosti.¹⁷ Vcelku na obnovu kostola chýbalo dostatočné financovanie. Úhradu schodku prevzalo ministerstvo školstva a národnej osvety v kritickej situácii po úspešnej žalobe zo strany stavebného podnikateľa. Pamiatkový komisariát navyše ponúkol farnosti

3

4

Svätý Jur bezplatne získať radové lavice z nepoužívaného kostola klarisiek v Bratislave, ktorý teraz spravovala Univerzitná knižnica.¹⁸

Bohumil Bek nadväzne na poverenie prácami 13. júna a dôrazne 22. júna 1921 žiadal pamiatkový komisariát o zaslanie návrhu na vyhotovenie tabernákula vo svojej domácej dielni, aby ho mohli priviezť do Svätého Jura pred začiatkom prác na mieste.¹⁹ Detailný nákras napokon 27. júna 1921 odovzdal Jan Hofman vo svojom byte na pražskom Smíchove.

Výsledok reštaurovania inventáru vo Svätom Jure obhliadol komisariát v marci 1922, keď oznámil Bekovi rozsiahlejšie pripomienky: „Kazateľna – konservace byla provedena technicky zdařile a pečlivě. Obnovené mramorování mělo však být voleno se zřetelem k pozadí kostelní stěny v tónu tmavším. Oltář v levé lodi – obnovená polychromie vyhovuje celkem u figur Magdaleny a sv. Jana, avšak obarvení sochy Krista je chybné, ježto stalo se odpuzujícím, vybledle žluto-růžovým tónem špatných moderních řezeb tyrolského rázu na místě sytějšího karnátu po způsobě barokním. Také římsa nad sytější červeně mramorovanými sloupy je příliš světlá a svým tónem mizí ve zdi, jež je tónu příbuzného. Nevkusem přímo trapným je nabronzování patek a hlavic sloupů na oltářích; komisariát vyslovuje svoje nemilé překvapení, že z Vaší dílny mohl vyjít takto výstražný příklad nejhoršího nevkusy, jako je natírání oltáře bronzem; pro úsporu bylo lze užít spíše dobré-

ho laku v tónu staré slonoviny. Komisariát žádá Vás v tomto létě za opravu nátěru římsy (kladí), korpusu Krista a za pozlacení nebo natření hlavic a patek sloupových. Spolu žádá se zasílka opisu nápisu nalezeného uvnitř tohoto oltáře. Soška na tyči v bočné kapli – měla být zbavena bronzových nátěrů a nově polychromována. Místo toho je nově bronzována červeným, zeleným a „stříbrným“ bronzem. Komisariát žádá Vás za vysvětlení tohoto vskutku barbarského zacházení s barokní řezbou a za očištění. Sochy na konzolách v levé lodi nebyly pro soumrak blíže prohlédnuty. Křtitelnice je opravena uspokojivě, skupina na vrcholu konservována a vhodně obnovena.“²⁰

■ Poznámky

14 APÚSR, šk. 43, Svätý Jur (Jur pri Bratislave) – Vládný komisariát, č. 564/21, 7. 3. 1921.

15 APÚSR, šk. 43, Svätý Jur (Jur pri Bratislave) – Vládný komisariát, č. 945/21, 23. 4. 1921.

16 APÚSR, šk. 43, Svätý Jur (Jur pri Bratislave) – Bohumil Bek, rozpočet výloh, Svätý Jur, 16. 5. 1921.

17 APÚSR, šk. 43, Svätý Jur (Jur pri Bratislave) – Farský úrad Svätý Jur, č. 178/21, 8. 6. 1921.

18 APÚSR, šk. 43, Svätý Jur (Jur pri Bratislave) – Vládný komisariát, č. 1208/21, 21. 5. 1921.

19 APÚSR, šk. 43, Svätý Jur (Jur pri Bratislave) – Bohumil Bek, Kutná Hora, 13. 6. 1921, 22. 6. 1921.

20 APÚSR, šk. 43, Svätý Jur (Jur pri Bratislave) – Vládný komisariát, č. 696/22, 17. 3. 1922.

5

Bohumil Bek na kritiku reagoval v záujme obhájenia cti a dobrej povesti svojho závodu, vykreslujúc aj niektoré podrobnosti o samotnom vykonávaní prác: „Kazateľna – Při provádění nového mramorování přihlíženo bylo k původní práci i tónu a lituji, že při osobní Vaší návštěvě neráčili Jste v tomto směru své přání laskavě projevit. Bylo nám jen vytýkáno lesklé zlacení, které jsme prováděli dle původní práce. Proto při bočním oltářích sv. Kříže, kde bylo nutno zlacení obnoviti, provádělo se mdle na olej. Stalo se tak pravým zlatem, také u hlavíc a patek sloupů, a proto musím s lítos-

tí odmítnouti krutě vyslovené podezření, jakoby práce byla bronzem provedena.“ Hoci predpokladal, že mylné domnienky o pobronzovaní vznikli len z dôvodu slabého osvetlenia pri prehliadke, požiadal vykonať chemický rozbor použitého materiálu. Prejavil ochotu opraviť polychrómiu sochy Krista na kríži a architektonických súčastí oltára, aby vyhoveli vkusu zástupcu pamiatkového komisariátu. „Velikým podivením naplňuje mne dále výrok znalce o barbarském zacházení s barokní řezbou sv. Josefa na tyči v boční kapli. Soška tato byla opatrně zbavena dodatečného přebronzová-

Obr. 5. Olaf Engelholm – dielňa, hlavný oltár Panny Márie, dokončené 1695, Levoča, Kostol Panny Márie Kráľovnej Anjelov. Foto: Peter Fratrič, 2006. Archív Pamiatkového úradu SR.

Obr. 6. Olaf Engelholm – dielňa, vnútorné zariadenie presbytéria, Levoča, kostol Panny Márie Kráľovnej Anjelov. Foto: Václav Mencl, 1937. Archív Pamiatkového úradu SR.

Obr. 7a, b. Olaf Engelholm – dielňa, kazateľnica a vnútorné zariadenie bočnej lode, Levoča, kostol Panny Márie Kráľovnej Anjelov. Foto: Václav Mencl, 1937. Archív Pamiatkového úradu SR.

Obr. 8. Olaf Engelholm – dielňa, radové lavice v hlavnej lodi, Levoča, kostol Panny Márie Kráľovnej Anjelov. Foto: Václav Mencl, 1937. Archív Pamiatkového úradu SR.

ní, impregnována a polychromie roucha byla provedena lasúrováním, jak obyčejně se u barokových soch prováděla. O bronzování červeným, zeleným a stříbrným bronzem nemůže býti řeči. Jsem přesvědčen, že tuto domněnku zavinilo jen nedostatečné světlo a jest mi proto velice líto, že za všechnu péči a pozornost, jež byla řezbářským pracím kostela svatojurského věnována, dostává se mi tak krutého přípisu. Mimochodem, podobným lasúrováním roucha, jako u sochy sv. Josefa byla provedena konečná úprava velkých barokních soch starobylého oltáře v Pelhřimově, která došla pochvalného uznání interesovaných znalců.“²¹

Levoča

O Bekovej činnosti vo farskom kostole sv. Jakuba v Levoči – kde pamiatkový komisariát určil reštaurovanie v prvom rade – paradoxne nie sú známe priame doklady. Počiatočné práce na viacerých oltároch tu vykonával v roku 1921. Pomery však sprostredkúva Jan Hofman, keď ich s odstupom času vyhodnotil opäť rozpačito: „Zlatilo se tam víc, než bylo nezbytně potřebné, a pamatuji se, že jsme např. hovořili o nástavci nad oltářem sv. Kateřiny, který byl bronzován a při opravě po odstranění bronzu znovu pozlacen, ale to způsobem, který víc než byl potřebný, se odlišoval od ostatních. Podobný dojem si odnesli také jiní.“²² Napriek tomu konzervácia pokračovala v nasledujúcom roku podľa Bekovho programu, ktorý schválil pamiatkový referát²³ i ministerstvo školstva.

■ Poznámky

²¹ APÚSR, šk. 43, Svätý Jur (Jur pri Bratislave) – Bohumil Bek, Kutná Hora, 23. 3. 1922.

²² APÚSR, šk. 43, Svätý Jur (Jur pri Bratislave) – J. Hofman, list B. Bekovi, 13. 11. 1922.

²³ Zmenu označenia vládneho komisariátu na Štátny referát na ochranu pamiatok na Slovensku (ďalej Štátny referát) zaviedlo ministerstvo školstva a národnej osvety

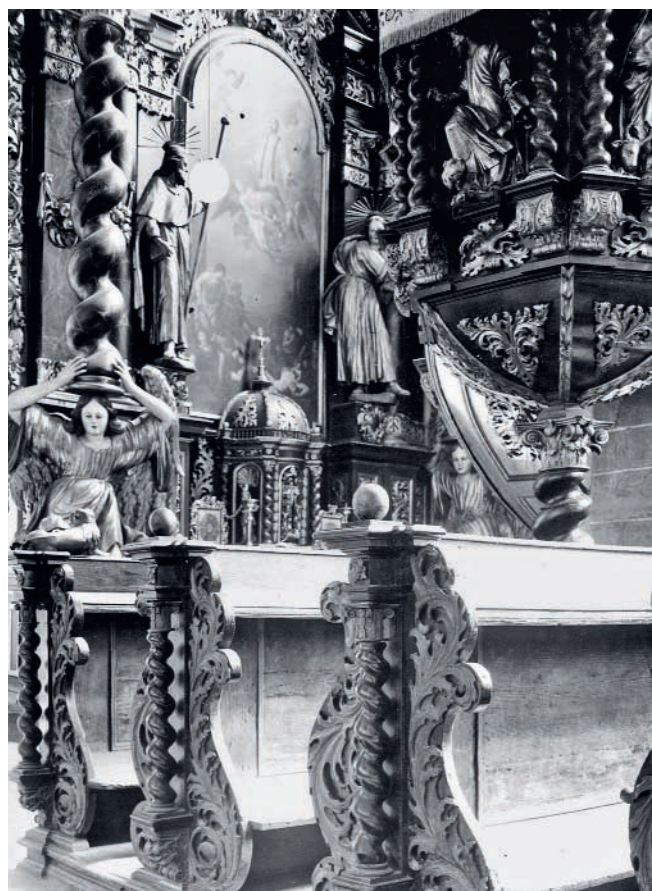
6

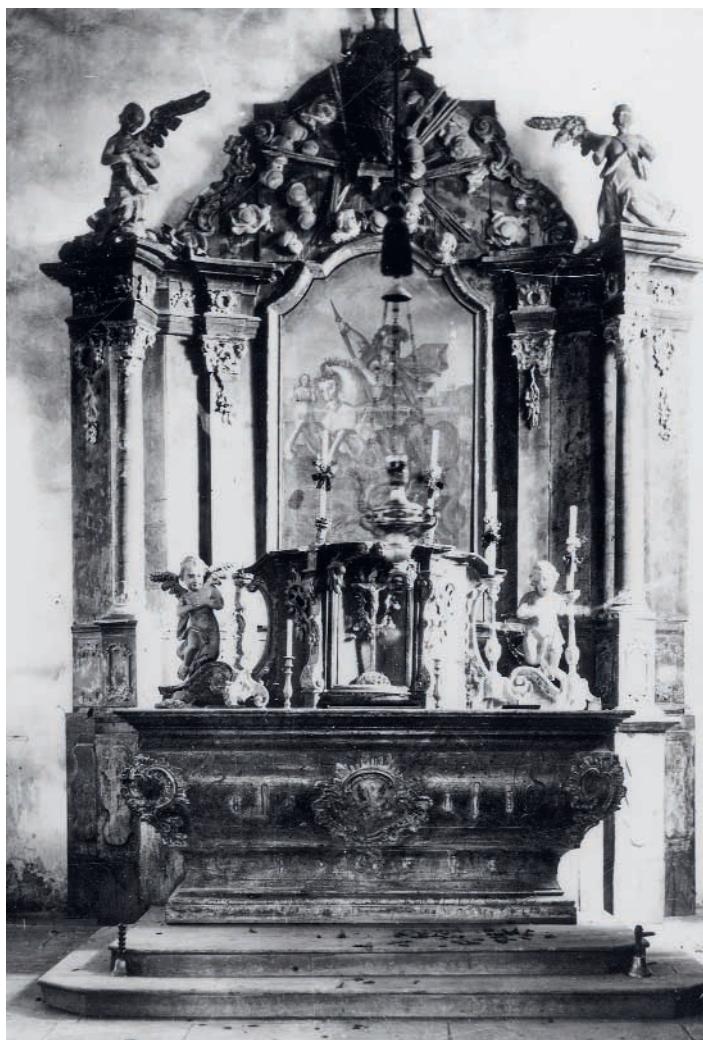
7a

7b

8

9a

9b

Obr. 9a, b. Oltár sv. Juraja, Hubošovce – časť Jur, kostol sv. Juraja, stav pred a po obnove, 1922. Foto: Archív Pamiatkového úradu SR.

Vtedy Hofman už považoval za nevyhnutné „ještě během prací zajeti do Levoče a tam položit Vašemu dělníku na srdce, aby si počínal co nejopatrněji. Ujistil mne tehdy, že má z Vaší dílny praksi v doplňování staré polychromie, jakož i v očišťování jejím, popř. se smýváním vrchních chybných nánosů. On mi také tehdy slíbil, že se o stavu polychromie přesvědčí sondami. Rovněž měli jsme velmi dlouhou a podrobnou rozmluvu o úpravě karnátu na obličejích figur; já jsem ho nabádal, aby všude vynasnažil se zachránit každou nejmenší trosku staré gotické polychromie a uzpůsobit celek obličejů k těmto originálním zbytkům. Vykládal jsem mu o tom, jaký význam to má pro plastiku a jemnou modelaci obličejů a on mi svatosvatě přislíbil, že se věc tak provede a ujistil mne, že ve Vaší dílně právě takto a s úspěchem vždy pracuje“. Bek po ukončení těchto prací navštívil referát a zaviazal sa dodatočne vykonať úpravu, to však podmienil zaslaním návrhu na vý-

platu subvencie ministerstvu. Medzičasom, ešte pred kolaudovaním zo strany referátu „prohlížel kostel v Levoči p. min. rada [Zdeněk Wirth – pozn. aut.] a zdejší úřad obdržel oznámení, že oprava vykazuje závady neobyčejně vážné a že úřad má podat vysvětlení, jak tato oprava za jeho dozoru mohla být provedena“. Nemôže byť prekvapujúce, ak ministerstvo „předem odmítlo zdejší návrh na subvenci pro Tvrdošín, pokud se nedají garance, že případ s Levočou se nebude opakovati. Tyto garance byly by možné jedině tím, že se v Levoči napraví všechno, co se ještě dá napravit“. Hofman nabádal, že oprava bude mať „skutečně velký význam pro jméno Vaší dílny i pro autoritu zdejšího úřadu, i proto očekávám, že umožníte co nejvíce uspokojivé vyřízení záležitosti“.²⁴

Napriek celkovým výhradám ešte počas prvej etapy levočských prác, v auguste 1921 dostal Bek poverenie obhliadnuť vnútorné zariadenie tzv. gymnaziálneho kostola, ktoré „od žactva velmi je poškozeno“.²⁵ Výbavu kostola v jednotnej slohovej forme vyhotovil sochár Olaf Engelholm v poslednej štvrtine 17. storočia.²⁶ Informatívny rozpočet zamýšľaných prác predložil Bek 29. apríla 1922. Hlavný oltár

označil za vcelku zachovaný. Odporúčal sňať šestnást sôch, ktoré by impregnoval formalíno-vým plynom, kým pevné časti by očistil od prachu a napúšťal tekutými látkami (18 500 Kč). Šesť- a osemmiestnym laviciam v presbytériu chýbali najmä tordované (špirálové) stĺpiky, drobné súčasti tvaroslovia a tri rezby levíčat (12 400 Kč). Pri laviciach lode s dvadsiatimi šiestimi radmi chýbalo štyridsaťjeden stĺpi-

■ Poznámky

s účinnosťou od 1. júna 1922. Opatrenie nemalo vplyv na výkon praktickej ochrany pamiatok. V dôsledku bol orgán, pôvodne zriadený ministerstvom s plnou mocou pre správu Slovenska, bezprostredne včlenený do organizácie a systematizácie rezortu školstva v Prahe.

²⁴ APÚSR, šk. 43, Svätý Jur (Jur pri Bratislave) – J. Hofman, list B. Bekovi, 13. 11. 1922.

²⁵ APÚSR, šk. 55, Levoča – Vládny komisariát, č. 2043/21, 20. 8. 1921.

²⁶ Najnovšie Norma Urbanová – Barbora Kosová – Ľubica Szerdová-Velasová (edd.), *Národné kultúrne pamiatky na Slovensku: Levoča*, Bratislava 2016, s. 77, 212–226. Autorky použili časť ďalej uvedeného Bekovho opisu ako spravodajský údaj o stave radových lavíc v lodi.

kov; zachované navrhoval premiestniť tak, aby sa skompletizovali pri strednej uličke a na prednom i zadnom čele; a rovnako do najviac exponovaných častí navrhoval osadiť štrnásť zachovaných sošiek levíčat, ktoré by doplnili tromi z lavíc presbytéria. Čistenie od prachu, dorezávanie prvkov, petrifikovanie, tmelenie a napustenie šelakom by vyšlo na 29 460 Kč. Oba bočné oltáre nemali o nič lepší stav: z jedného „*před časem spadla socha sv. Jana Křtitele*“ – umiestnenie späť by vyžadovalo hasičský rebrík a všetky práce by stáli 15 380 Kč. Takmer rovnaký náklad by stáli zásahy na jednom páre menších oltárikov v zadnej časti lodí kostola (13 720 Kč). Nižšia cena prác na kazateľnici (9 850 Kč) azda zodpovedala jej zachovanosti, ktorú prirovnal k hlavnému oltáru; za podobnú sumu (9 110 Kč) by obnovil organovú skriňu a zábradlie na západnom chóre kostola. Konzervačné a doplňujúce rezbárske práce na ďalších súčiastiach zariadenia (kandelábrové svietniky, skrine v sakristii) rozpočítal na 4 685 Kč. Súčet všetkých položiek obnovy, rozšírený o cestovné pre štyroch pracovníkov, daň a kolkové poplatky, vydal sumu 109 557 Kč.²⁷

Pamiatkový komisariát z dôvodu verejného charakteru areálu gymnaziálnych budov navrhoval referátom verejných prác a školstva v Bratislave, aby rozpočtovali vyčíslený náklad v štyroch nasledujúcich rokoch po 25 000 Kč.²⁸ Zjavná neschodnosť financovania zo strany školskej správy²⁹ viedla aspoň k zisťovaniu vlastníka a udržiavateľa (patróna). Tieto úlohy niesla bývala študijná základina, zriadená po štátnením majetku rádov zaoberajúcich sa výchovou mládeže, najmä jezuitov, vtedy pokračujúca v Centrálnnej komisii rímskokatolíckych majetkov na Slovensku.³⁰ Ťarchu nákladu v súdobých podmienkach nemohla zmierniť Bekova žiadosť o zadanie práce v gymnaziálnom kostole, pripúšťajúc pravidelné štvorročné splátky, čím sa malo tiež prejavovať naše „*dovedení si uměleckých památek ku cti státu si vážíti*“.³¹

Hubošovce – Jur

Bohumil Bek na základe svojho všeobecného poverenia z 12. júla 1920 iniciatívne vyhladával práce na Slovensku – „*nemaje pro mě řezbáře, sochaře, truhláře a pozlacovače práce*“. Koncom januára 1922 oznámil pamiatkovému komisariátu, že jednal s farnosťou Hubošovce (okr. Sabinov) vo veci oltárov filiálneho kostola sv. Juraja v časti Jur, a takisto o prácach v susednej obci Uzovce. Farár síce súhlasil s návrhom reštaurovania v Jure, kurátor kostola však trval na požiadavke obstarat' celkom nový oltár. Bek v tejto situácii „*nevěděl jiné rady, než upozorniti přítomné, že záležitost*

oznámi vládnímu komisariátu v Bratislavě, což mimo osobního již sdělení činí“.³² Farnosť disponovala s kapitálom vo výške 14 000 Kč, ktoré získala zbierkou medzi veriacimi, ale najmä výnosom z poľnohospodárskych prác na farskom majetku.

Pamiatkový komisariát skutočne upozornil farský úrad na umeleckú a historickú cenu oltárov oboch kostolov a odporúčal obnovy, na ktoré navrhne štátne subvencie.³³ Hlavný oltár v Jure rozpočtoval Bek v hodnote 20 040 Kč. Zámer na obnovu bočného oltára (6 080 Kč) a organovej skrine (2 650 Kč) neprijala farská správa pre nedostatok prostriedkov. Pri uzovskom rozpočte zdôraznil ochotu „*veškeré práce provésti vzdor nízké ceně, opravdu solidně, jen abych si získal v kraji Šarišském tu nejlepší pověst*“.

Bek vykonal prácu v Jure medzi 12. júnom a polovicou augusta 1922. Podľa dohody s farárom podstatná časť spočívala v navrátení sôch sv. Jozefa a Jána Krstiteľa, ktoré pôvodne stáli na oltári, aby tým nadobudol pôvodný vzhľad.³⁴ Podľa ponuky zabrala vždy po dvadsiatich dňoch stolárskej a rezbárskej práce a tridsať šesť dní pozlacovania.

V priebehu vykonávania prác, 7. júla 1922 pamiatkový referát navrhoval ministerstvu školstva povoliť štátnu subvenciu vo výške tretiny nákladov. Návrh však neexpedovali kvôli chybe kancelárie, nové znenie preto podali až 14. septembra 1922. Medzičasom 23. augusta 1922 referent komisariátu Jan Reichert vykonal kolaudáciu a zistil, že „*všechny části byly očištěny a v uzavřené sakristii formalínem impregnovány a pak dle potřeby napuštěny šelakem. Opadávající náter mramorovaný a zlacení obnoveny na křídlovém podkladě. Mimo menší doplňky uražených rukou, křidel andělů a řezaných ornamentů, jež částečně byly nalezeny, bylo opatřeno chybějící kopulovité zakončení tabernaklu s beránkem. Tyto úpravy staly se na žádost farní správy, která činila podmínkou zachování původního oltáře a věnování příspěvku osadníků na opravu, že se s ohledem na věřící odstraní fragmentární stav těchto poškozených soch a svatostánku, na jehož zachování trval*“.³⁵

Ministerstvo 18. októbra 1922 síce overilo a schválilo oprávnenosť položiek rozpočtu a na jeho základe povolilo subvenciu najviac 6 000 Kč, antagonicky však videlo ako problematické „*některé položky, o kterých nutno pochybovati, jsou-li v zájmu opravované památky nutny (doplňování chybějících součástí říms a řezeb, doplnění vrchní části tabernaklu a opatření nových soch sv. Josefa a Jana Křtitele)*“. Preto uložilo pamiatkovému referátu na Slovensku „*užití státní subvence omezit výhradně na práce konservační a po provedení*

opravy předložit fotografie stavu před opravou a po ní“, a tiež vypracovať osobitný program konzervačných prác na jurskom oltári (ktoré v skutočnosti už vykonal). Výplatu subvencie podmienilo ministerstvo kolaudovaním bez námietok, predložením riadne adjustovaného účtu a dokladov o počte pracovných dní, použitých materiáloch, vždy v pomere tretiny celkového nákladu.³⁶ Pamiatkový referát napriek vcelku priaznivej kolaudácii v zhode s podmienkou ministerstva uviedol Bekovi niekoľko námietok, napr. doplnok na tabernákulum vyznieva príliš objemne a prekrýva oltárny obraz, alebo navrátené sochy sú osadené príliš vysoko.³⁷

Bek sa 19. novembra 1922 ohradil, že pripomienky mali byť uvedené pri augustovom kolaudovaní, nie s odstupom troch mesiacov – napokon vtedy tam mal svojich ľudí, aby mohli vyhovieť prípadnej požiadavke úradu. Uznal však oprávnenosť námietok a podľa prísľubu opravy skutočne vykonal 29. januára 1923.

V prvom kolkovanom účte rozpísal náklady na jednotlivý spotrebovaný materiál, lipové a smrekové drevo, formalín, fermeže, terpentín, šelak a pod. Ministerstvo však po piatich mesiacoch žiadalo „*přesně detailovat*“ v položkách jednotlivé pracovné úkony a ich cenu, a takisto žiadalo predložiť opis reštauračného programu, ktorý si vymienilo pri povolení subvencie.³⁸ Hofman k tomu pripísal na spisový

■ Poznámky

²⁷ APÚSR, šk. 55, Levoča – Bohumil Bek, informatívny rozpočet výloh, Levoča, 29. 4. 1922.

²⁸ APÚSR, šk. 55, Levoča – Vládny komisariát, č. 1163/22, 2. 6. 1922.

²⁹ APÚSR, šk. 55, Levoča – Prezídium referátu ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave, č. 2979 pres./22, 27. 6. 1922.

³⁰ APÚSR, šk. 55, Levoča – Referát ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave, č. 50.763/III-1., 10. 11. 1922.

³¹ APÚSR, šk. 55, Levoča – Bohumil Bek, Kutná Hora, 23. 7. 1922.

³² APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Bohumil Bek, Kutná Hora, 29. 1. 1922, 26. 2. 1922.

³³ APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Vládny komisariát, č. 353/22, 28. 2. 1922.

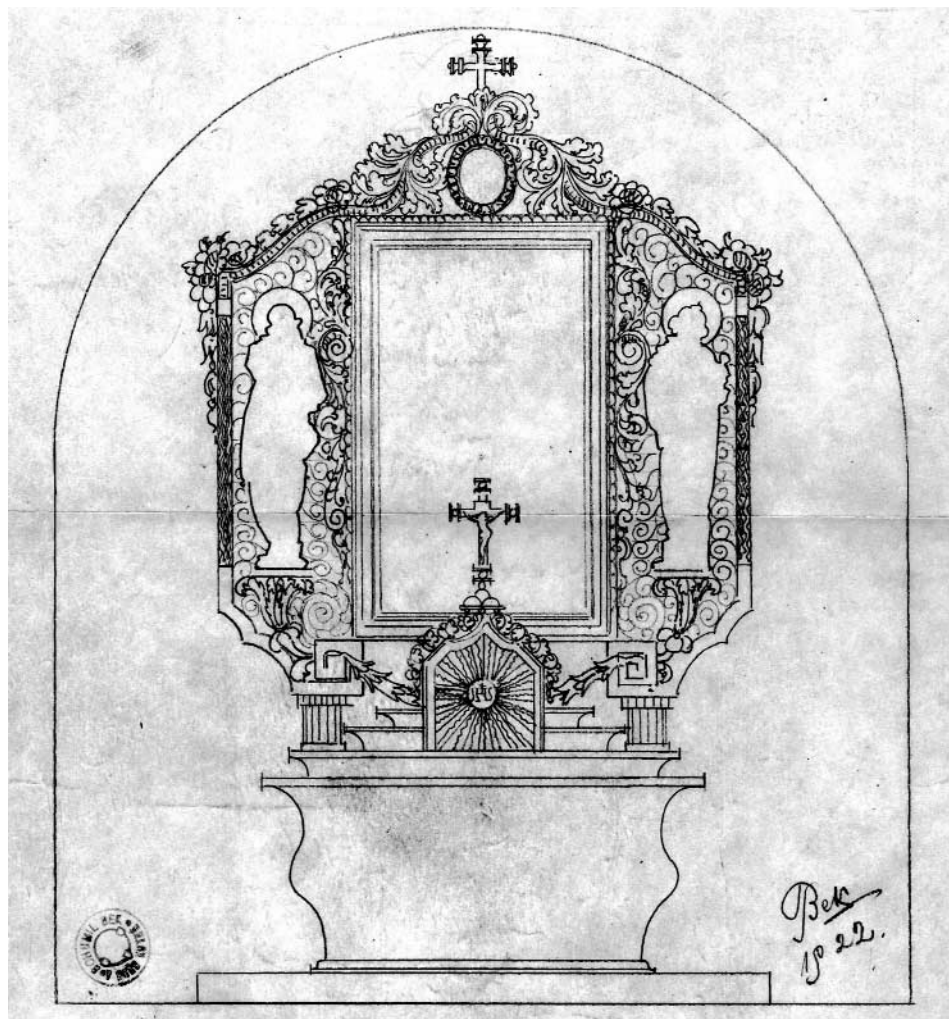
³⁴ APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Bohumil Bek, Kutná Hora, 29. 6. 1922.

³⁵ APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Štátny referát, č. 1844/22, 23. 8. 1922.

³⁶ APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Ministerstvo školstva a národnej osvety, č. 94.460/22, 18. 10. 1922.

³⁷ APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Štátny referát, č. 2266/22, 16. 11. 1922.

³⁸ APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Ministerstvo školstva a národnej osvety, č. 29.129/23-V., 7. 4. 1923.

10

Obr. 10. Bohumil Bek, návrh na oltár pre Čaňu, kresba, papier, 1922. Repro: Archív Pamiatkového úradu SR.

obal poznámku: „Zevrubný program byl v offertě řezbáře, již schválil zdejší úřad i min. šk. při povolení subvence.“³⁹

Bek predložil upravený účet 21. mája 1923 – v podstate napísal tretiu verziu rovnakého obsahu –, a dôraznejšie žiadal ďalej nezdržovať výplatu subvencie, pretože „nedostatkem práce nalézám se v nemilé finanční tísní – v dnešní mimořádné době hrozné hospodářské stagnace nemohu tak značné úroky ztráct“. Deficit vlastných prostriedkov nútil totiž Beka viesť dielňu i živobytie na pôžičku.⁴⁰ Pamiatkový referát ešte v ten mesiac predložil ministerstvu Bekov účet, k požiadavke reštauračného programu sa odvolal na prvý rozpočet, ktorý podrobne špecifikoval zamýšľaný postup a tvoril hlavný podklad povolenia subvencie, prípadné odchýlky vzniknuté pri konzervačných prácach zdôvodnil miestnymi požiadavkami.⁴¹

Ministerstvo 7. júna 1923 opäť odmietlo výplatu, keď namietalo účtovanie 5 465 Kč za ubytovanie a stravu, ktoré v skutočnosti po-

skytovala farnosť, ale najmä vytýkalo nepredloženie programu reštaurátorských prác. Zistilo, že v čase predloženia návrhu na subvenciu (14. 9. 1922) i jej povolenia (18. 10. 1922) sa už práce uskutočnili.⁴² Neskoršie podanie teraz referát zdôvodnil vyčkávaním na súhlas farníkov s ponechaním a reštaurovaním dvoch pôvodných sôch, nie vyhotovením nových. Odchýlky od schváleného rozpočtu a chyby pri samotnej realizácii vytkol (a rezbár ich odstránil), ako také však „nejsou toho rázu, aby se vůbec odepřela subvence, neboť podstatě požadavku referátu, totiž zachování oltáře a přiměřené jeho konservaci, bylo vyhověno“.⁴³ Práve vtedy sa Bek dožadoval vybavenia ostatnej požiadavky ministerstva; celkovo „vtírá se domněnka, že výplata subvence je někým zůmyslně zdržována“.⁴⁴ „Příčinu jsem si dávno domyslel. Mám výstrahu, bych se vícekrát nepouštěl do práce dřive, dokud nebude vše ‚černé na bílém‘, ‚z Prahy doma‘.“⁴⁵ „Mějte milosrdenství anebo račte mi potvrdit, že dostanu aspoň 8 % úroků. Já musím platit 10 %!“⁴⁶

Ministerstvo 1. augusta 1923 konečne poukázalo Bekovi šesťtisícovú štátnu subvenciu za reštaurovanie hlavného oltára farského kostola vo Sv. Jure (Šariš). Mimoriadne predlžovanie

záležitosti pripísalo postupu pamiatkového referátu v Bratislave, keď navrhol subvencovať už vykonanú prácu. Ministerstvo bez podrobnejšej informácie určilo a neskôr aj vyžadovalo podmienky, ktoré sa v skutočnosti nemohli naplniť.⁴⁷ Na Bekovu dodatočnú žiadosť na aspoň čiastočnú náhradu straty na úrokoch vo výške aspoň 500 Kč však ministerstvo zaujalo drastickjší postoj: „Subvence povolená výnosem ze dne 18. října 1922 nebyla povolena Vám, nýbrž farnímu úřadu ve Sv. Juru [...] Byla-li subvence poukázána Vám a nikoli zmíněnému farnímu úřadu, stalo se tak jen na Vaše usilovné naléhání a z důvodů zkráceného řízení, takže z této okolnosti nelze vyvozovati nějakých nároků vůči zdejšímu úřadu, který ostatně není ani povinen vyplatiti subvence, zjistilo-li by se, že oprava není provedena podle daných podmínek.“⁴⁸ So zníženou požiadavkou na refundáciu 450 Kč potom nepochodil Bek ani na pamiatkovom referáte.⁴⁹

Čaňa a Nižná Myšľa

Vládny pamiatkový komisariát na Slovensku v prvých rokoch svojho pôsobenia sledoval rastúce „řady neohlášených oprav“ sakrálnych pamiatok, medzi ktoré radil taktiež „odstraňovanie starých oltářů, sôch a obrazů, stavanie nových neumeleckých sôch na staré oltáře“. Správy „zo všetkých strán Slovenska“ podávali vlastní pracovníci Jan Reichert, Jan Hofman a externisti Oldřich Stefan a Bohumil Bek. Komisariát na tomto základe vydal 17. augusta 1921 jednu zo svojich prvých obežných výziev, ktorou pred vrchnosťami rímskokatolíckej a evanjelickej cirkvi apeloval na zachovávanie

■ Poznámky

39 APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Štátny referát, č. 835/23, 15. 5. 1923, záznam na spisovom obale.

40 APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Bohumil Bek, list Štátnemu referátu, 21. 5. 1923.

41 APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Štátny referát, č. 1065/23, 30. 5. 1923.

42 APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Ministerstvo školství a národní osvěty, č. 66.800/23-V., 7. 6. 1923.

43 APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Štátny referát, č. 1392/23, 25. 7. 1923.

44 APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Bohumil Bek, list Štátnemu referátu, 15. 7. 1923.

45 APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Bohumil Bek, list Štátnemu referátu, 25. 7. 1923.

46 APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Bohumil Bek, list Štátnemu referátu, 23. 7. 1923.

47 APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Ministerstvo školství a národní osvěty, č. 91.691-V/23, 1. 8. 1923.

48 APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Ministerstvo školství a národní osvěty, č. 114.673-V-23, 30. 9. 1923.

49 APÚSR, šk. 38, Hubošovce – Štátny referát, č. 2082/23, 15. 9. 1923.

jeho právomocí, ale tiež na záujem samotných cirkví chrániť sakrálné pamiatky ako „výraz tradície cirkevného kultu, keď pieta k pamiatkam je morálnym momentom, ktorý má svoju dôležitosť pre spásu duší“. Navyše, „pamiatky starého umenia majú i cenu hmotnú, ktorá je na prospech hospodárskej stránky cirkevných inventárov“. ⁵⁰

V zhode s obsahom výzvy sa Bek v lete nasledujúceho roku pokúsil zvrátiť zámery odstránenia starých oltárov a nahradenia novými. Farnosti v obciach košického okolia Čaňa a Nižná Myšľa v podstate zhodne zamýšľali obstaráť nové oltáre v tzv. byzantskom slohu – prvá podľa návrhu firmy J. D. Demetz (St. Ulrich in Gröden/Ortisei, Južné Tirolsko), druhá z dielne J. Haněl (Nový Jičín), ktorú zastupoval Cirkevný umelecký ústav v Bratislave. ⁵¹ Pre Čaňu Bek obratom vyhotovil dva alternatívne návrhy, ktoré by pojali aspoň niektoré súčasti starého oltára, prípadne jeden návrh na celkom nový oltár (27 825 Kč); pre Nižnú Myšľu predložil vlastné nákresy hlavného a bočného oltára (42 600 Kč), ale tiež ďalšie, ktoré vyhotovil architekt Vladimír Wallenfels. Štátny pamiatkový úrad pre Čechy len krátko predtým uvítal Bekovu snahu postupovať podľa hodnotných návrhov moderných architektov, čím sa jeho činnosť nepochybne odlišuje od „tých vlivů, které se snaží ještě v dnešní době uplatňovati v tomto druhu umělecko-průmyslové výroby přežitek pseudo-slohových schémat“. ⁵²

Značnejšia snaha sa rozvinula o záchranu oltára v Nižnej Myšli. Štátny pamiatkový referát upozornil farnosť na potrebu zachovania hodnotných súčastí starého oltára, a keďže patronát nad kostolom držal štát, nepripustí sa umiestnenie nového celku, ktorý by nepojímal súčasti z predchádzajúceho. Firmu J. Haněl vyzval pozastaviť práce na objednávke a vyčkať korekcie podľa návrhu Bohumila Beka. Jeho honorár vo výške 1 600 Kč navrhol subvencovať z rozpočtu ministerstva školstva, kde rezbár 24. augusta 1922 aj osobne referoval o záležitosti.

Ministerstvo školstva však zásadne odmietlo predložený návrh – „jednak nevyhovuje pro slabé výtvarné kvality, jednak zcela ubíjí jednoduchý, ale jednotně a slohově citěný oltář dosavadní“. Uviedlo k tomu aj všeobecnejšie závery o spôsobe vybavovania agendy: „Nelze zakoupiti návrh i proto, že by koupě prejudikovala v jiných případech honorování návrhů, spontánně vypracovaných a předložených, při nichž podnikatel nemůže nepočítati s risikem, že jeho práce nebude odměněna. Ministerstvo nemůže přehlédnouti zásadní taktické chyby, již se dopustil tamní referát, jde-li skutečně o kostel náboženské matice, jak bylo oznámeno při osobní intervenci řezbáře B. Beka. V tomto případě bylo povinností referátu zame-

ziti jakékoliv jednání místního faráře o úpravě či odstranění dnešního oltáře intervencí o duchovní sekce zdejšího ministerstva v Bratislavě.“ ⁵³ Tunajší pamiatkari síce argumentovali z hľadiska svojho cieľa, v konečnom dôsledku však navrhované opatrenia nezískali ohlas. Zástupca Cirkevného umeleckého ústavu 11. septembra 1922 ústne oznámil ukončenie prác na novom oltári a farské urgovanie jeho postavenia, ⁵⁴ Bek zase 7. novembra požadoval vyplatiť honorár za návrhy. ⁵⁵ S odstupom roka ministerstvo na základe preskúmania spisového materiálu k Nižnej Myšli hodnotilo postup a uzavrelo, že „intervence referátu ve věci oltáře exponovaly se vlastně za provedení Bekova projektu a nikoliv za opravu dochovaného stavu hlavního oltáře“. ⁵⁶ Referát opäť kontroval: záležitosť do jeho agendy vstúpila v pokročilom stave, musel preto uznať konkrétne právne fakty, v tomto prípade objednávku na postavenie nového oltára. Nemal v moci zvrátiť platný zmluvný stav, a z hľadiska autority úradu nemalo zmysel vydávať príkazy s otáznou vykonateľnosťou. Preto kompromisne požadoval, aby do nového diela zakomponovali súčasti pôvodného oltára. K svojmu úmyslu „zameziti, aby na místě starého oltáře byl postaven jakýsi truhlářský výrobek v pseudostředověkém rázu“ použil už vyhotovený návrh Bohumila Beka, ktorý aspoň „uplatňoval správně řezbářskou stránku věci a zasloužil bezpečnou, třeba jen relativní přednost před tuctovými truhlářskými výrobky, když jinak uplatnění moderního návrhu nepřipouštěl vkus objednavatelů“. ⁵⁷ Ministerstvo konečne 9. januára 1924 uznalo zložitú situáciu, ale namietalo vystupovanie referátu v prospech Bekovho návrhu, ktorý navyše sám žiadal honorovať. Podľa rezortného orgánu mohlo byť „účelnejší navázati s firmou J. Haněl v Novém Jičíně vyjednávaní o úpravě jejího projektu, nikoliv však jí takřka diktovati provedení cizího návrhu. Toto zdejší stanovisko jest tím oprávněnější, že tato firma má přinejmenším stejnou odbornou kvalifikaci jako B. Bek, protože provedla zcela uspokojivě řadu oprav, odtud subvencovaných“. Vyslovilo podivnenie, že Bek podľa oznámenia vystupuje ako znalec pamiatkového referátu a intervnuje v tejto funkcii v prípade, keď sám je obchodne zainteresovaný: „B. Bek jest soukromým podnikatelem, s nímž ostatně ministerstvo neučinilo nejlepší zkušenosti, proto tento postup jest nepřipustný.“ ⁵⁸

Vývoj záležitosti a usmernenia prijaté po revízii postupu v prípade Nižnej Myšle možno považovať ako určitú paralelu k predchádzajúcej kauze o pôsobnosti pamiatkového komisariátu na Slovensku, ktorá sa viazala na projektovanie obnov stavebných pamiatok. Pokiaľ vtedajší komisár Dušan Jurkovič voči vládnemu referátu

verejných prác trval na vlastnej predstave o komisariáte ako špecializovanom ateliéri na projekciu pamiatkových obnov, ministerstvo školstva dôrazne vymedzilo pôsobnosť na odbornometodickú, usmerňovaciu a konzultačnú, s právom meritórne rozhodnúť o podanom návrhu, ale aktívne nezasahovať do tvorby jeho obsahu. ⁵⁹ V prípade ochrany a budovania oltárov sa nestretlo s pochopením exponovanie sa štátnych pamiatkarov v záujme preferovaného rezbára a vlastne za jeho samostatne vyjednané zákroky.

Úzke vzťahy medzi vládnym pamiatkovým komisariátom a Bohumilom Bekom sa môžu zdať ako rozporné kvôli miestami prepiatym výhradám proti výsledkom konzervačných zásahov. Napriek vyhroteniu stanovísk z niektorých prípadov rezbár trvalo požíval priazeň pamiatkového orgánu: počas obdobia jeho pôsobnosti vykonal mnohé akcie subvencované štátom; na dôvažok bol poverovaný špecifickými úlohami, napr. vyhľadávaním mobiliára „vyradeného“ z liturgického užívania, ⁶⁰ alebo patrila medzi praktických inštruktorov na odbornom kurze pre rezbárov a konzervátorov, ktorý v roku 1927 usporiadal referát v Turčianskom Sv. Martine. Nateraz chýba náležité zhodnotenie odborných činností Bohumila Beka pri obnove slovenských pamiatok. Prítomný príspevok treba preto vnímať ako orientačnú sondu do prvopočiatkov Bekovho pôsobenia, ktoré nesporne tvorí významnú kapitolu z dejín reštaurovania na Slovensku.

■ Poznámky

⁵⁰ APÚSR, Dodatky, inv. č. 303 – Štátny referát, č. 2012/21, 16. 8. 1921.

⁵¹ APÚSR, šk. 20, Čaňa – Bohumil Bek, Kutná Hora, 25. 7. 1922; Ibidem, šk. 67, Nižná Myšľa – Bohumil Bek, 7. 8. 1922.

⁵² APÚSR, Dodatky, inv. č. 443 – Štátny pamiatkový úrad pro Čechy v Praze, č. 2233/22, 30. 6. 1922.

⁵³ APÚSR, šk. 67, Nižná Myšľa – Ministerstvo školství a národní osvěty, č. 91.372/22, 19. 9. 1922.

⁵⁴ APÚSR, šk. 67, Nižná Myšľa – Štátny referát, č. 2121/22, 12. 9. 1922.

⁵⁵ APÚSR, šk. 67, Nižná Myšľa – Bohumil Bek, Kutná Hora, 7. 11. 1922.

⁵⁶ APÚSR, šk. 67, Nižná Myšľa – Ministerstvo školství a národní osvěty, č. 142.911-V-23, 31. 10. 1923.

⁵⁷ APÚSR, šk. 67, Nižná Myšľa – Štátny referát, č. 2621/23, 19. 11. 1923.

⁵⁸ APÚSR, šk. 67, Nižná Myšľa – Ministerstvo školství a národní osvěty, č. 143.333-V-23., 9. 1. 1924.

⁵⁹ Martina Orosová, Organizácia ochrany pamiatok v medzivojnovom období, *Pamiatky a múzeá* 58, 2009, č. 4, s. 4–5.

⁶⁰ Tomáš Kowalski, „Starý oltář menší velikosti hledá sa...“ K dejinám obnovy pútnického miesta Skalka pri Trenčíne, *Monument revue* 5, 2016, č. 2, s. 12–27.